

ալ զիտուն և հրաշագործ ըլլայ, չի կրնար օգուտ մը ընծայել ուրիշներուն, վասն զի անձնապէս չէ կատարեալագործուած: Այլապէս հարստութիւնը չարիք մըն է ինքնին. վասն զի երբ մարդ կը հարստանայ, քանի որ զուրկ է ներքին կատարեալագործումէ, կամ ազահութեամբ և զձգտութեամբ ինքն իսկ չի վայելեր իր հարստութեան բարիքը, և կամ կ'իյնայ միւս ծայրայն-դութեան մէջ, այսինքն, շռայլօրէն կը ծախսէ իր ասելի և անասելի ցանկութիւնները և կիրքերը գոհացնելու համար: Անհաւատալի կերպով կը մտնէ ու կը վատնէ վայրկեանական հաճոյքներու համար աշխարհի գումարներ, որոնք ասորին՝ ընկերութեան մէջ կրնային շատ մը բարիքներու ծառայել: Հարստութիւնը այս կերպով կ'ապականէ մարդուն ներքին կեանքը. և ապականեալ մը չի կրնար ողորմել, և եթէ ողորմի իսկ՝ չի կրնար լեցնել գանձանակը... որովհետեւ իր աւելորդներու աւելորդն է որ կը նետէ հոն: Հարստութիւնը չարիք մըն է ազահին և անձնապաշտին համար: Հարստութիւնը կը վերածուի բարիքի, երբ կը տրամադրուի ընկերային ծառայութեան. այսինքն՝ երբ վերածուի առատ և շնորհալի ողորմութեան մը:

Ողորմութիւնը ինքնապէս կատարեալագործուած անհատականութիւններու գործ է:

Աւետարանի երանին ուղղուած է այսպիսի ողորմածներուն:

Բ. Ե.

ՅԻՓՆՔ

— «Կրօնին բոլոր ժողովրդոց որրանին քով կը գտնուի, ինչպէս կը գտնուի փիլիսոփայութիւնը անոնց գերեզմանին քով» (Լամբլեն):

— «Աշխարհս այնքան զաւրիւնքն է որ այն պարկեշտ մարդիկ որ կրօնի չունին՝ տակուս կ'ապրին ինձի, ինչպէս շարխաղացներ իրենց անհաւատաւիշտութիւններով» (Լեվիս):

— «Կրօնին միայն կրնայ կազմել քարի փաղաւթներ, հաւասարիւն հպասակներ, համբերասար սպասաւորներ, խնամքի տէրեր, անկաշտ դասաւորներ, զբաւ իշխաններ և ճշմարիտ քարեկաւներ» (Մասիլենոն):

ՊԱՐԶ ԲԱՐՈՋՆԵՐ

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ի Ն

«Ո՛րպէս սիրելի ևն յարկ եմ, Տէր գորտեանց, ցանկայ եւ փափա-
քէ անձն իմ ի գտնիքս եմ»
(Սաղմ. 2Գ. 2):

Սաղմոսերգունն սրտի խորէն բղխած բացազանշութիւնը, մարդուն ալ խորունկ հառաչանքն եղած է: Պիտի չկրնանք գրա-նել ժողովուրդ մը որ զուրկ ըլլայ հրապարակային պաշտամունքի յատուկ վայրերէ: Այդ վայրերը ժողովրդոց կրօնական կեանքին ամենահին հաստատութիւններն են: Երկրագունդի ո՛ր անկիւնն ալ ինքզինքնիկ փոխադրէք, քաղաքակիրթ կամ բարբարոս ո՛ր ազգաց մօտ երթաք, կապուտակ կամ մշուշապատ ո՛ր երկնքի տակ ալ գտնուիք, ամէն կողմ, որոշեալ օր մը, սահմանուած տեղոյ մը մէջ պիտի հանդիպիք ի մի հաւաքուած մարդոց, որոնք միասիրտ և միահոգի կը փառաբանեն զԱստուած և կամ կը հայցեն անոր պաշտպանութիւնը:

Այս երեոյթը իր վսեմ ու գրաւիչ ձեւով կը հանդիպինք միայն այն ժողովուրդոց մէջ, որ ճանչցուած է ճշմարիտ Աստուածը, և ուր կրօնը յայտնեալ կրօն մըն է, և ուր վերջապէս հոգեւոր լոյսը իր գեւը արդէն կատարած է: Այսպէս, օրինակի համար, երբ առաջին անգամ Արբահամ, «հաւատացեալներու հայրը», Տիրոջմէն օրհնութիւն կ'ստանայ քաղաքակիրթ ազգաց հայրը ըլլալու (Ծննդ. ԺԲ. 7), կը շինէ խորան մը և շրջապատուած իրեննե-րով, և ի նշան երախտագիտութեան կը պաշտէ այն Աստուածը՝ որմէ օրհնութիւն ստացած էր:

Դարձեալ՝ երբ Իսրայէլացիներու ազատարար Մովսէս, հապիւ Սինայի լեռան խորհրդաւոր բարձանց վրայ պատրաստած օրէնքները յանձնած է ժողովուրդին, հա-հա կը փութայ հաստատել շարթուան այն օրը, որ պիտի յատկացուէր հրապարակա-յին պաշտամունքի:

Յիսուս, մարդկութեան Փրկիչը, հա-կառակ հոգեով երկրպագութեան գերու-

զանց նշանակութիւնը քարոզելուն (Յովհ. Դ. 21-24), յաճախ ներկայ կ'ըլլայ հոգեւոր պաշտամունքի, այսու անգամ մը ևս պէտքը ցոյց տալով աղօթատեղիներու։ Ինքն էր որ իր մահուան նախօրեակին, վերնատան մէջ, շուրջը հաւաքած իր աշակերտները, կը յանձնարարէ անոնց որ իր անունով միանան և կազմեն մէկ մարմին և այս առթիւ կը հաստատէ Հաղորդութեան Ս. Խորհուրդը, որ քրիստոնէական պաշտամունքի սքանչելի թաղապսակն է։

Առաքեալներն ալ իրենց կարգին պէտքը զգացին աղօթատեղիի, և Պենտեկոստէի օրը կը տեսնենք զիրենք վերնատան մէջ աղօթքի և պաշտամունքի կեցած, որուն հետեանքով կ'ստանան նոր ուժ և զօրութիւն Ս. Հոգւոյ և կ'սկսին գործի։

Ուր որ կը հանդիպինք Յիսուսի հետեողներու, պիտի հանդիպինք նաև կրօնական հաւաքումներու, եկեղեցական պաշտամունքի։ Եւ ասիկա ոչ թէ հանդարտ, խաղաղ և բարգաւաճ շրջաններու մէջ միայն կը հանդիպինք, որ ատեն կրօնի և խղճի ազատութիւն կայ, այլ մանաւանդ եւ աւելի վատ օրերուն, հալածանքի ահաւոր օրերուն, երբ եկեղեցին Խաչի պատուանդանին ներքեւ կը տուայտի։

Ձոր օրինակ, ռուս կ'երթան սա տարագիրները հեթանոս Հոռովի, ռուս կ'երթան զաղտագողի սա գործաւորները, սա գերիները, սա կիները և տղաքները, ռուս կ'երթան անոնք իրիկուան դէմ երբ շրջողմ, այդ «Յաւիտենական Քաղաքը», զիշերուան ստուերներուն մէջ պարփակուած է, ռուս կ'երթան անոնք առանց աղմուկի, սպրդելով պատերուն տակէն, ուրուականներու նման, կայսերական ոստիկանի հըսկողութենէն խուսափելու համար։ Անոնցմէ ոմանք Ապպիանոսի ճամբուն վրայ բաւական մը քալելէ վերջ կ'իջնեն երկրի ընդերքները, գետնադամբաններն, հոն մոմի երերուն լոյսին լուսով կը փնտռեն իրենց սիրելեաց գերեզմաններն, հոն՝ լուսթեան մէջ լալու և աղօթելու համար, անդին ուրիշներ՝ ձորերու խորը, կամ մեկուսացեալ վայրերու մէջ, զարաւոր նոճիներու հովանիին ներքեւ, Կիրակիի արշալոյսին, արեւուն ճառագայթներուն տակ կ'երգեն հաւաքաբար քրիստոնէական կրօնի սրբազան խորհուրդները։

Հարցնենք այդ արիասիրտ հաւատացեալներուն թէ ինչո՞ւ կը հաւաքուին, ինչո՞ւ այդ կերպով իրենց անձը կը վտանգեն, ինչո՞ւ այդքան յանդգնութիւն կ'ունենան։ Ո՛հ, լսեցէք իրենց պատասխանը. «Հնազանդիւ պարտ է առաւել Աստուծոյ քան մարդկան» (Գործք. Ե. 29)։— Տէ՛ր զօրութեանց, որպէս սիրելի են յարկք քո.» — «Ծնճողիկ եգիտ իւր տուն և ծիծառն իւր բոյն.» — «Սեղան քո, Տէ՛ր զօրութեանց, Թագաւոր իմ և Աստուած իմ.» — «Լաւ է ինձ մի օր ի դաւիթս քո, քան զհազար։»

Արդ՝ այժմ իրաւունք ունիմ անգամ մը ևս շեշտելու թէ հրապարակային կրօնական պաշտամունքի կարիքը խորունկ և արեւելեական պահանջքն է մարդկային հոգւոյն, նամանաւանդ քրիստոնէի մը հոգւոյն և սրտին։

Ի՞նչ, միթէ այս կարիքը անձանց՝ պէտք է ըլլար ձեզի, դուք որ բարեբախտ էք խղճի և կրօնի ամէն ազատութիւնը իրականացած երկրի մը մէջ գտնուելուդ համար, ուր մանաւանդ քրիստոնէական կրօնը պետական կրօն է, ուր օրէնքներով պաշտպանութեան ներքեւ առնուած են եկեղեցիները։ Եւ սակայն տւա՛ղ, որ շատ անգամ եկեղեցին լքուած կը տեսնեմ քրիստոնեայ անունը կրող հաւատացեալներէ։ Ո՛հ սիրելիներ, պէտք չէ լքուի եկեղեցին, կոչուած կ'ընեմ ձեր սրտին, ձեր խղճին, ձեր նուիրական զգացումներուն։ Անդրադարձէ՛ք և մտիկ ըրէ՛ք անգամ մը ձեր ներքին հոգեկան պահանջումներուն։ Ներքին խորունկ կարիքներ կան որ մեզ կը թելաբեն զալ այս սուրբ յարկէն ներս. մի՛ մեռցնէք այդ կարիքները, անսոցէք անոնց։

Մենք կը կրենք ի մեզ սրբազան բնազդ մը, որ մեր արժանիքը կը կազմէ, որ մեզ կը բարձրացնէ երկրաւոր բոլոր էակներէն վեր. անով է միայն որ կ'անջատուինք տեսանելի և յաճախ ողորալի այս այս աշխարհէն, և կը վերասլանանք դէպի ուրիշ աշխարհ մը, անտեսանելի, գաղափարական և յաւիտենական աշխարհը. դէպի այն անհուն էակը իմանալի, զոր կը կոչենք մեր ճշմարիտ Աստուածը։ Այդ բնազդը ուրիշ բան չէ բայց եթէ կրօնական զգացումը։ Բայց շատ անգամ, դժբախտաբար, կեանքի հոգերը, սովորութիւնները, երկրաւոր զբաղումները կ'ողոռ-

դին և կ'սպառնան հոգւոյն սրբաբանին աստուածային այդ լոյսը մարելու: Կ'ուզէ՞ք զայն վառ պահել: Մտէ՞ք Կիրակիէ Կիրակի Տիրոջ գաւթները և յարկերը, աւելցուցէ՞ք թիւը մեր ցանցառ ներկայ բարեպաշտներուն: Հոս այս սեմէն ներս կը փարատին բոլոր արտաքին աշխարհի տաղատուկ պատճառող աղմուկները, առեւտրական գործերու մարդուն ուղեղին առթած զղրկեցուցիչ ձայները, աղղային և ընկերական հարցերու մէջ մեր ձանձրացուցիչ անհամաձայնութեանց աղմուկները: Հոս այս սեմէն ներս մէկ ձայն մը միայն կը լսուի, Ամենակալին Աստուծոյ ձայնը, ամենաբարի, արդար Աստուծոյ ձայնը, մեղմ, դաշն բայց զարթուցիչ ձայնը, Յիսուս Քրիստոսի աւետարանին փրկարար ձայնը, հոգեզմայլ երգերու թովիչ ձայնը. «Հ, ո՞րքան պէտք ունինք այդ հոգեւոր ձայնին մեր չարագուշակ քունէն արթննալու համար:

Մենք կը կրենք մեր հոգւոյն մէջ խորունկ կարիք մը ընկերականութեան, սիրոյ և եղբայրութեան: Այդ վտեմ կարիքը դուրսը, աշխարհի մէջ միշտ կը բախի իրաւականութիւններու, և առարկայ կը դառնայ հակառակութեանց այն զանգուածներէն, որոնց կարծես միակ նպատակ կը եղած է սերմանել ատելութիւն և ստեղծել բաժանման աղիթներ ան արդար և նենգամիտ ոգիով: Բայց այս կամարներուն տակ, այս սուրբ վայրին մէջ չկայ դասակարգութիւն. հոս ամէնքս ալ կը ներկայանանք իւր եղբայր, հաւասար միակեանց, և որդի՜ առաջի Աստուծոյ: Հոս այս սուրբ խորանին առջև բոլոր մարդկային պատուարները կը խոնարհին ու կը խորտակուին, հոս բոլոր զանազանութիւնները կը ջնջուին, բոլոր կարգերը և աստիճանները կը միանան: Աղքատը և հարուստը, տգէտը ու գիտունը, գործաւորը և աստիճանաւորը, գիւղացին և քաղաքացին, ազատականը և պահպանողականը հոս իրարու կը հանդիպուիցին, մէկգմէկու մօտ կը բազմին, փառաբանական երգերու միասին կը մասնակցին, և եղբայրական ըզզացումը հոգւոյն մէջ աւելի ևս արծարծուած, ատելութիւնը և նախանձը, իրենց մէջ փարատած կը մեկնին ասիկէ:

Կայ ուրիշ երրորդ կարիք մըն ալ, որ

զմեզ կ'առաջնորդէ այս սուրբ յարկէն ներս, հոս սրտագինս գոչելու Սաղմոսերգուին հետ. «Ո՛րպէս սիրելի են յարիք քո»: Ներման արժանանալու կարիքն է այն, որ միւս կարիքներէն աւելի զօրաւոր է: Առաջի սուրբ և արդար Աստուծոյ, առաջի մեր խղճին, ամէնքս ալ տկար, յանցաւոր, մեղաւոր արարածներ ենք: Պէտք ունինք գտնելու այն ճամբան որ կ'առաջնորդէ զմեզ ներման: Այս ներման գործը գիտեմ, բոլորովին հոգեւոր և առանձնական գործ մըն է, որ կրնայ իրականանալ սովորաբար, իւր զաղտնիք սրտի, սենեկի միայնութեան մէջ: Բայց մեր եկեղեցի յաճախելը կրնայ համոզում գոյացնել տալ մեր մէջ թէ ներուած ենք: Եկեղեցւոյ պաշտամունքի մասերը, առաքելական ընթերցումները, սաղմոսերգութիւնները, աղօթքները, օրհնութիւնները, մեղեդիները, քարոզութիւնները միեւնոյն նպատակին կը նպաստեն, այսինքն կ'ապահովեն ներում մը և սրտին դարձը: Կան ուրիշ հրապարակային զօսաւժայրեր, ժամանցի, շարժանկարի, թատրոնի վայրեր, բոլորն ալ անուղղակի կը քնացնեն խիղճը: Միակ վայրը որ խիղճը կ'արթնցնէ իր քունէն, եկեղեցին է: Եւ երբ խիղճը արթուն է, մարդը արդէն իր փրկութեան ճամբան ապահոված կը նկատուի:

Ո՛վ դուք, սուրբ եկեղեցւոյս պատելը, ո՛վ դուն ճշմարտութեան Բեմ, ո՛վ դուն Խորան սրբութեան, դուք արդէն ինքնին խօսուն էք, դուք մեզի ունիք սքանչելիքներ պատմելու. քանի՜ քանի անկեղծ զղջումներու, բեղուն և արիասիրտ դարձերու վկաներ եղած էք, և դուք մեզի արդէն կը պատմէք թէ եկեղեցին ի՞նչ անգին սփոփանք և մխիթարանք բերած է մեր ցաւատանջ ժողովուրդին. «Եթէ դոքա լուսցին, քարինքդ աղաղակեցին»:

Մանչեսթրի հայութեան բարեպաշտութիւնը ստուգելու կրնայ օրինակ հանդիսանալ շատ մը զաղութներու: Բայց քանի մը տարիներէ ի վեր, տեղւոյս տնտեսական քայքայումին հետեանօք, բացականչներու թիւը կը չեչտուի: Չենէ ունենք իրենց բացակայութիւնը արդարացրելու համար ունին կարգ մը պատճառներ. թուենք անոնցմէ ոմանք և տեսնենք թէ կրնա՞ն ստոյգ պատճառներ նկատուիլ անոնք:

Ձենէ ոմանք կ'ըսեն. — Մենք պիտի ուզէինք ամէն կիրակի եկեղեցի գալ, բայց Մանչեսթրի նման միջավայրի մը մէջ, նիւթական ամէն զժուարութիւններու մատնուած այս մեծ քաղաքին մէջ, մանաւանդ կիրակի առաւօտներ, հեռաւոր վայրերէ գալ, մեզի համար բացարձակապէս անկարելի է:

Ուրիշներ ալ պիտի ըսեն. — Մենք վաճառական ենք. Մանչեսթրի ներկայ առևտրական պայմանները մեզ կ'ստիպեն որ գէթ կիրակի առաւօտները քիչ մը հանգիստ ընենք, անշուշտ դիմադրելու համար շարժումն մէջ յաջորդական և անընդհատ ամէն զժուարութեանց:

Այլ ուրիշներ ալ կ'ըսեն. — Ո՛հ, մենք պաշտօնեայ ենք, շարժումն բոլոր օրերը փակուած կը մնանք մթերանոցներու և գրասենեակներու փակ ու ապականուած մթնոլորտին մէջ, գէթ հարկաւոր է որ կիրակի առաւօտներ կանուխ մաքուր օդ չնչելու համար ելլենք պտոյտի, մաքցինք լեռները և բլուրները, մեր թոքերը պէտք ունին մաքուր օդի, եթէ վտանգութիւնք առողջապէս, ի՛նչ պիտի ըլլայ մեր ապագան:

Կը հաւատամ և համոզուած եմ որ եթէ ունենաք քիչ մը լուրջ և յարատեական ոգի, քիչ մը ըսել կ'ուզեմ ԿԱՄՔ, ձեր հոգեւոր պարտականութիւնը կատարելու քիչ մը խանդ, ձեր քրիստոնէական փառաւոր տիտղոսին հաւատարիմ ըլլալու քիչ մը ջանք, վստահ եմ որ պիտի չպարտուիք զժուարութիւններէ, և այնպէս մը պիտի կարգադրէիք ձեր անձնական գործերը որ պիտի կարենայիք կիրակի առաւօտներ երկու ժամ յատկացնելու եկեղեցի: Ամէնը կախեալ է միայն բարի կամեցողութենէ:

Շատ անգամ կ'ողբանք Կրօնի և Եկեղեցոյ հետզհետէական տկարացման համար. կ'ողբանք բարոյականի, նկարագրի, խղճի տկարացման, ընկերային կապերու թուլացման, նոյն խել ընտանեկան յարկի սիրոյ քայքայման: Դառնացած սրտով կը յիշենք հին զօրեղ հաւատքին հետզհետէ խորտակուիլը, օրէ օր եկեղեցոյ հաստաբերձ պատերէն մէջ մէկ քար ինչպէս, կործանումի նշաններ երևիլը: Այս ողբերը կարգացողները, հին մեր հայրերու հաւատքը գովաբանողները, զժրախտաբար ա-

մուլ բարեպաշտութեամբ մը միայն կը վերաբերուին կացութեան հանդէպ: Պէտք չէ՞ր որ շարժէին և գործէին դարմանումին և փրկութեան համար: Երբ նաւ մը կ'սպառնայ ընկղմիլ, միթէ նաւագնէրը ամէնքը մէկանց, մեծէն մինչև փոքրը, չե՞ն միանար ազատելու նաւը ընկղմումի վրտանդէն: Միացէ՛ք, համահաւաքուցէ՛ք, ո՛վ զուք հաւատացեալներ, եկեղեցոյ նաւը, ծովու փոթորկայոյդ ալիքներուն մատնուած, ընկղմելու վտանգին մէջ է: Ողբերով, «աւա՛ղներով, հառաչանքներով չէ՛ կարելի ազատել այս եկեղեցին: Ձեզմէ մէկ բան կը պահանջուի ազատելու համար այս նոյնան Տապանն: Ձեզմէ չենք պահանջեր ո՛չ յոյժութիւն, ո՛չ միտք, ո՛չ բանակ, ո՛չ կազմակերպութիւն և ոչ այլ կերպ միջոց: Միայն ձեզմէ խնդրածնիս կիրակի առաւօտներ երկու ժամ յատկացնել եկեղեցոյ, միանալ մեզի: Շարաթը $7 \times 24 = 168$ ժամ է. այդ 168 ժամէն երկու ժամը միթէ պիտի չկարենայի՞ք եկեղեցոյ սուրբ յարկին մէջ անցնելու. և երբ ամէն մէկդ գիտէք այդ փոքր զոհողութիւնը ընել, արդէն եկեղեցին իր զօրութեան և իր դիրքին մէջ պիտի ապահովուած ըլլայ, և «գրեւնք զժոխոց զնա մի՛ յաղթահարեցնեն»:»

Ո՛հ, կը մազթեմ որ Սուրբ Հոգին Աստուած զօրութեամբ շնչէր մեր Ս. Եկեղեցիէն ներս, մեր ամենուն վրայ, մեր եռանդը և կրօնական զպացումները ոգեւորելու համար, և մեր հայրերու զպացումը մեր զաւակներուն մէջ վերակենդանացնելու համար, որպէսզի Սաղմոսերգու Դաւիթի նման կարենայինք երջանիկ զգալ Աստուծոյ Սրբաբանին մէջ և ըսել. «Ո՛րպէս սիրելի եմ յարկք քո, Տէ՛ր զօրութեանց.» Ամէն:

Մանչեսթր

ՂԵՒՈՆԴ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

